

Titova borba za jedinstvo KPJ (1935–1941)

Iako je istoriografija našega komunističkog pokreta, a osobito poslednjih desetak godina, postigla zapažene rezultate smatram da je pred njom i dalje velik zadatak — da izuči i rasvetli neka složena pitanja i pojave, a u prvom redu ulogu i doprinos Josipa Broza Tita u:

— osposobljavanju KPJ za realizaciju njenog osnovnog programskog zadatka — osvajanja političke vlasti, tj. osposobljavanju za revoluciju;

— nastanku i ostvarenju nove i originalne koncepcije socijalističke revolucije narodnooslobodilačkim ratom;

— odlučnom i uspešnom otporu staljinističkoj praksi i birokratsko-hegemonističkoj koncepciji marksizma i državnog socijalizma, kao obaveznog i jedino važećeg modela, a time i u odbrani autentičnosti svoga puta u socijalizam;

— savremenoj interpretaciji Marksovih misli o socijalizmu i socijalističkom samoupravljanju, kao asocijaciji slobodno udruženih ljudi — proizvođača — i pretvaranju tih misli u programsko i trajno akciono načelo razvoja socijalizma u jugoslovenskim uslovima, tj. razvitku samoupravljanja kao humanističkoj alternativni savremenoj civilizaciji i svetu;

— razradi ideje i prakse, mogućnosti i nužnosti različitih puteva i oblika razvijanja socijalizma kao svetskog procesa;

— osnivanju politike i pokreta nesvrstanosti, koja je počela sve uspešnije spajati borbu za mir sa borbom za ravnopravnost naroda i država, tj. sa borbom za politički, ekonomski i socijalni preobražaj savremenog sveta i stvaranje međunarodne zajednice ravnopravnih, slobodnih ljudi, naroda i država; i

— shvatanju razvoja revolucije i socijalizma kao procesa oslobađanja čoveka i humanizacije društvenih odnosa radi ostvarivanja ljudske sreće.

Sama činjenica da je naša socijalistička revolucija bila izvorna, da se izborila za sopstveno mišljenje i put, da je svojom praksom razdrmala mnoge kanone i mitove, da je označila korak ka novom vremenu i da se na njenom čelu više od 40 godina nalazio Josip Broz Tito, svedoči da je on velika istorijska ličnost.

Postoji, međutim, evidentan nesklad između velikog i značajnog Titovog dela i velikog, a čini mi se i sve većeg interesovanja, i to ne samo kod nas već i u svetu za to delo, i kompleksnije naučne spoznaje njegovog sadržaja. Drugim rečima, ako imamo u vidu Marksovu misao »da istina nije samo dostignuti cilj, već i put ka tom cilju«, i ako pod tom istinom i dostignutim ciljem smatramo socijalističku Jugoslaviju — ovakvu kakva danas jeste, onda možemo slobodno tvrditi da još uvek nismo dovoljno osvetlili put ka toj istini i cilju, a pre svega ulogu i doprinos Josipa Broza u svemu tome.

Predmet moga osvrta na izučenost toga mnogostrukog Titovog doprinosna razvoju teorije i prakse socijalizma u nas i u svetu jeste na kratak ali značajan period priprema KPJ za socijalističku revoluciju, tj. period Titove borbe za jedinstvo KPJ i njenu izgradnju u marksističku revolucionarnu partiju, kada je KPJ u toku 1935—1941. u klasnim sudarima i neprekidnim borbama za društveni progres, u uslovima kapitalističke Jugoslavije i ekspanzije fašizma, kao najveće kontrarevolucionarne snage, izrasla u partiju masa i revolucionarne akcije.

To je vreme kada je na čelo KPJ došao Josip Broz Tito i kao najodlučniji borac za njenu izgradnju na novim — marksističkim — osnovama odigrao odlučnu ulogu u njenom osposobljavanju za avangardnu ulogu u revoluciji, period kada je KPJ pod Titovim rukovodstvom izrasla u društvenu snagu, koja je jedino bila sposobna da u danima kada su narodi Jugoslavije, fašističkom okupacijom i izdajom, bili dovedeni na rub propasti, povede te narode u borbu za nacionalno i socijalno oslobođenje.

Proces toga izrastanja bio je dug i težak. Koliko je on izučen, koja pitanja još uvek čekaju istraživače i odgovore?

Kada je u pitanju kritički osvrt na obrađenost odnosno naučnu neobrađenost istorije našega komunističkog pokreta i Titove uloge i doprinosu u borbi za jedinstvo KPJ, smatram da prvo treba izvršiti periodizaciju tog problema a potom ukazati na to koja su najznačajnija pitanja iz pomenute problematike i koliko su ona obrađena, tj. tek treba da se obrade. Titovu borbu za jedinstvo KPJ opravdano možemo, čini mi se, podeliti u četiri perioda. Ti periodi, a oni se razlikuju i po svojim bitnim svojstvima i sadržajima i po uslovima u kojima je ta borba vođena, u kojima se Partija nalazila, ovi su:

— prvi period obuhvata Titovo delovanje u zagrebačkoj partijskoj organizaciji, a pre svega u toku 1927. i 1928, kada se na poznatoj zagrebačkoj konferenciji javlja kao središnja ličnost, kada sagledavajući podjednaku štetnost i desne i leve frakcije, tj. frakcionaštva u celini, koje je slabilo snagu Partije, paralisalo njenu akcionu sposobnost koja je inače bila veoma ograničena represivnošću režima i nerazvijenim opštim uslovima, nudi svoju koncepciju revolucionarne Partije koja je sadržavala sve bitne momente vezane za osobenosti jugoslovenskog revolucionarnog pokreta i jugoslovenskog društva uopšte.

Glavna su pitanja iz toga perioda koja treba obraditi ili su obrađena — pojava i smisao frakcionaštva u KPJ potkraj dvadesetih godina i Titova uloga u borbi protiv frakcija, značaj tzv. zagrebačke linije iz 1928. i Titova borba za razvoj Partije na novim osnovama. Kritički osvrt na ta pitanja prepuštam drugima;

— drugi period Titove borbe za jedinstvo KPJ počinje nakon njegovog izlaska sa šestogodišnje robije marta 1934. i traje do aprilskog sloma Kraljevine Jugoslavije 1941, a to je vreme kada se KPJ nalazila na sudbonosnom raskršću i kada će postati istinska avangarda radničke klase i ostalih oslobodilačkih pokreta u Jugoslaviji. Kako je taj period predmet moga interesovanja i osvrta vratiću se na njega;

— treći period zahvata teške ali slavne godine NOR-a i socijalističke revolucije (1941—1945) o kome je najviše pisano, ali koji takođe, što

se tiče KPJ a time i Titove uloge i doprinosa, još nije dovoljno izučen, i konačno

— četvrti period nastaje posle pobeđe socijalističke revolucije, kada pobeđnička KPJ u novim uslovima, unutrašnjim i međunarodnim, vodi borbu za jedinstvo i realizaciju svoga istorijskog cilja — izgradnju socijalističkog društva.

Bitna pitanja Titove borbe za jedinstvo KPJ u periodu 1934—1941. koja treba izučiti da bismo sagledali i spoznali njegovu koncepciju subjektivnih snaga revolucije, a posebno njegov doprinos osposobljavanju KPJ za avangardnu ulogu u revoluciji, kao i njegovo poimanje odnosa partija — klasa — narod u revolucionarnim kretanjima jesu ova:

— nastanak, karakter i praksa KPJ do 1934, da bi se odredile i shvatile njene specifičnosti;

— Titov boravak i rad u Kominterni u Moskvi u toku 1935—1936. i ceo kompleks odnosa KPJ — Kominterna;

— razmah revolucionarnog i antifašističkog pokreta u svetu i Jugoslaviji na sredini 30-ih godina, tj. posle VII kongresa Kominterne i njegove inauguracije narodnofrontovske politike;

— Titovi pogledi na mesto i ulogu KPJ u izgradnji i jačanju toga pokreta;

— pitanje jedinstvenoga proleterskog fronta i borba za jedinstvo sindikalnog pokreta u Jugoslaviji;

— stvaranje KP Slovenije i KP Hrvatske 1937;

— Titov doprinos reorganizaciji SKOJ-a i jačanju revolucionarnog omladinskog pokreta u Jugoslaviji;

— oblici i karakter Narodnog fronta u Jugoslaviji do 1941;

— Titova borba da se likvidiraju frakcijski sukobi u rukovodstvu KPJ i u sremskomitrovačkoj kaznionici i tako spreči da Partija u tim sudbonosnim danima za jugoslovenske narode ne potone u bespuću frakcijskih borbi;

— finansijsko osamostaljivanje KPJ;

— kriza položaja KPJ u Kominterni i Titova uloga u sprečavanju da ona bude raspuštena;

— razrada programskih načela i strategijske orijentacije KPJ s obzirom na protivrečnosti jugoslovenskog društva i na međunarodni položaj Jugoslavije — o nacionalnom pitanju, o pitanju odbrane nezavisnosti Jugoslavije, o oceni karaktera drugoga svetskog rata, o suštini borbe protiv fašizma;

— izrastanje KPJ u avangardu svih naroda i demokratskih snaga u jugoslovenskom društvu, na jugoslovenskom prostoru; i

— Peta zemaljska konferencija KPJ (oktobar 1940), kao najvidljiviji izraz ostvarenog jedinstva i poleta u redovima komunističkog pokreta, koja je sveobuhvatnošću i dalekovidnošću svojih odluka, svojom platformom otvorila i označila početak neposrednih priprema za socijalističku revoluciju u Jugoslaviji.

Titova je zasluga što je vrlo rano shvatio i tako delovao da marksizam ne daje recept za revoluciju već da je on, kako Engels reče, »mišljenje revolucije« i što je misleći u duhu Marksa i polazeći od Lenjinove

ocene da socijalističku revoluciju ne čini jedna ili više bitaka nego čitava epoha klasnih borbi, neprestano iznalazio nove forme i sadržaje organizovanja, rada i borbe i doprineo, polazeći od objektivnih uslova, da ljudska misao i saznanje postanu svestan stvaralac, postanu akteri revolucionarnih promena.

Dolaskom na čelo KPJ Tito posvećuje posebnu pažnju njenoj revolucionarnoj strategiji i jedinstvu, jer je znao da se bez vodeće uloge komunista ne može razvijati istorijska samoaktivnost radničke klase i radnih ljudi i da bez usmeravajuće delatnosti revolucionarne avangarde nema socijalističke revolucije. Zato se od prvih dana odlučno zalaže za idejno i politički jedinstvenu Partiju, čvrsto organizovanu i borbenu snagu, sposobnu da predvodi, da vodi revolucionarnu borbu.

Polazeći od stava da Partija treba da podstiče stvaralačku inicijativu najširih narodnih masa, Tito pridaje posebni značaj radu komunista u svim tadašnjim organizacijama koje okupljaju radne ljude i omladinu. Njegova osnovna ideja u borbi za mase bila je realizacija Marksovog koncepta da Partija mora delovati sa ubeđenjem da oslobođenje radničke klase može i mora biti delo same klase.

Dolaskom Josipa Broza Tita na čelo KPJ počeo je proces izgradnje revolucionarne strategije jugoslovenskoga radničkog pokreta, koji je bio rezultat analize socijalno-ekonomskog i političkog stanja u zemlji i realne procene odnosa društvenih snaga na unutrašnjem i međunarodnom planu. KPJ je pronikla u suštinu i karakter klasnih i nacionalnih antagonizama u zemlji, spoznala njihovu dubinu i moguće implikacije.

Sušтина Titove platforme borbe za KPJ kao za partiju masa i revolucionarne akcije bila je, pre svega, u ovom:

- Partija se u svojoj aktivnosti, borbi mora oslanjati na radničku klasu i radni narod, tj. na njihovu akciju;
- Partija se mora osloboditi sektaštva i oportunitizma i biti prisutna kao vodeća snaga i organizator radnih masa svuda gde se te mase bore, gde su organizovane ili ih je moguće organizovati;
- borba za svakodnevne zahteve masa mora postati polazna tačka za povezivanje Partije, kao revolucionarne avangarde, sa širokim masama i za njeno osposobljavanje da usmerava akciju tih masa na revolucionarne pozicije; i
- Partija da bi bila avangarda mora biti jedinstvena a u njenim rukovodećim organima dominantan uticaj treba da imaju radnici.

Titova borba za jedinstvo KPJ vođena mnogobrojnim bitkama u toku 1934—1941. manifestovala se i kao proces političkog osamostaljivanja KPJ i njenog rukovodstva od Kominterne i Staljina, tj. od rukovodećeg centra svetskoga komunističkog pokreta, u kome je vladao princip monolitizma. Treba, međutim, istaći da je to bio dug i težak proces koji se nije manifestovao deklarativno, već stvarno, ne toliko u dokumentima, što otežava obradu tog procesa istorijskim metodom, već u praksi, životu.

Taj proces osamostaljivanja KPJ dolaziće postepeno sve više do izražaja i imaće presudan značaj u kasnijem razvoju jugoslovenske socijalističke revolucije, u borbi za dalje jačanje i razvijanje jedinstva KPJ, koje će

se graditi na najdubljem poimanju bitnih interesa jugoslovenskih naroda i njihovoga revolucionarnog pokreta.

Sve je to, a posebno Titova aktivnost — bio je revolucionar i u misli i u akciji — omogućilo ubrzan proces konsolidacije KPJ i njeno izrastanje u revolucionarnu avangardu sposobnu da preuzme na sebe odgovornost za usmeravanje procesa klasnog i nacionalnog oslobođenja.

Većina spomenutih pitanja nije, međutim, još uvek dovoljno naučno istražena i rasvetljena a time ni Titova misao i delo iz tog perioda dovoljno objašnjeni.

Najveći doprinos obradi pomenutih pitanja dao je svojim dugogodišnjim serioznim naučnoistraživačkim radom dr Pero Damjanović, a pre svega u svojim studijama:

— Tito pred temama istorije, Beograd 1972, i još uvek neobjavljenom rukopisu svoje doktorske disertacije (odbranjene 1973);

— KPJ pred drugi svetski rat 1935—1941.

Damjanović svojom studijom »Tito pred temama istorije«, koja je sastavljena od 7 posebnih radova:

— Dolazak Josipa Broza Tita na čelo KPJ;

— Peta zemaljska konferencija i njen značaj u svetlosti pripremanja KPJ za ustanak;

— O nekim teorijsko-strategijskim problemima socijalističke revolucije u Jugoslaviji;

— Nacionalno pitanje u Jugoslaviji i politika KPJ do 1941. godine;

— Etape i smisao sporova između KPJ i rukovodstva Komunističke internacionale;

— Politika Partije kao faktor afirmacije omladinskog pokreta u našoj revoluciji;

— Titovih 80 godina;

pruža zapažen doprinos razumevanju pitanja kako je KPJ delujući u teškim uslovima u zemlji, pritisnuta mnogim problemima, predvođena Titom, uspela, pristupajući svim problemima marksistički i odlučno, da u godinama neposredno uoči napada fašističkih država na Jugoslaviju konsoliduje i preporodi svoje redove i postane istinska avangarda radničke klase, naroda i narodnosti svoje zemlje.

Za razumevanje Titovog dela, a posebno njegove borbe za jedinstvo KPJ, veoma je značajna knjiga Edvarda Kardelja — Tito i jugoslovenska socijalistička revolucija, Beograd 1977, a pre svega ovi referati i radovi objavljeni u njoj:

— Tito i KPJ;

— Tito na istorijskim raskršćima, i

— Politička i vojna strategija narodnooslobodilačkog ustanka i socijalističke revolucije i Titova stvaralačka uloga u njenom koncipiranju i realizovanju.

Iako referati i radovi sličnog karaktera, kakvi su i ovi Kardeljevi, najčešće ne sadrže celovitu naučnu argumentaciju i moraju biti podvrgnuti strogoj naučnoj analizi i oceni, to ne važi za pomenute radove,

jer imaju karakteristike značajnih naučnih teoretskih priloga i doprinose boljem razumevanju Titovog stvaralačkog rada u toku 1934—1941. i borbe revolucionarnog pokreta kome je stajao na čelu.

Interesantne priloge obradi Titove borbe za jedinstvo KPJ (1937—1941) sadrži i Zbornik naučnih radova »Tito i revolucija«, Beograd 1979, podnetih na istoimenom naučnom skupu, koji je održan decembra 1977. u Kumrovcu. Imam tu, pre svega, u vidu ove naučne priloge:

dr Gordana Vlajčić, Revolucije i nacije — Evolucija stavova vođstva KPJ i Kominterne 1919—1934;

dr Janko Pleterski, Kritika Staljinovih koncepcija i doprinos jugoslovenskih marksista revolucionarnom shvatanju nacionalnog pitanja;

dr Dušan Lukač, Doprinos primeni načela o samoopredeljenju naroda;

dr Miroljub Vasić, Stalna briga o jačanju revolucionarnog omladinskog pokreta;

Jovanka Kecman, Uloga žena u revolucionarnom pokretu do 1941;

Zorica Stipetić, O pojmu lijeve inteligencije u Hrvatskoj u 30-im godinama;

France Filipič, Pomoć u razvitku KPJ u Sloveniji (1934—1938); i

dr Jovan R. Bojović, Doprinos pokrajinskoj konferenciji KPJ za Crnu Goru i njen značaj za pripreme oslobodilačke borbe.

Karakter istorijske sinteze imaju i članci objavljeni u knjizi »Tito, Partija, Revolucija«, Beograd 1979, gde su obuhvaćene ove tematske celine u 26 sintetskih priloga.

— Revolucionarni put Josipa Broza Tita i njegova borba za izgradnju i jedinstvo KPJ 20-ih godina;

— Robija škola revolucionara;

— Dolazak Josipa Broza Tita na čelo KPJ;

— KPJ u borbi protiv fašizma i za odbranu nezavisnosti zemlje; i

— Osnovne društvene protivurečnosti kapitalističke Jugoslavije i razrada teorijsko-strategijskih koncepcija KPJ.

Pitanja koja su predmet ovog osvrtu parcijalno su zahvaćena i obrađena i u ovim radovima:

dr Jovan Bojović, Pokrajinska konferencija KPJ za Crnu Goru 1940. godine, Titograd 1980,

Josip Cazi, Na političkoj liniji Komunističke partije Jugoslavije, Zagreb 1978,

dr Pero Damjanović, Borba Komunističke partije Jugoslavije protiv fašizma u svetlosti međunarodnog antifašističkog pokreta do 1941. godine, Prilozi za istoriju socijalizma, Beograd 1976,

dr Pero Damjanović, Borba za samostalni put, Titova misao i delo, Beograd 1982,

dr Pero Damjanović, Tito u borbi za izgradnju klasno-borbenog sindikalnog pokreta do 1941. godine, Tito, radnička klasa i sindikati, Beograd 1979,

Ali Hadri, Komunistička partija Jugoslavije na Kosovu i Metohiji do aprilskog rata 1941. Tokovi revolucije, Zbornik istorijskih radova, V, Beograd 1970,

dr Ahmed Hadžirović, Sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini 1918–1941, Beograd 1978,

dr Bosiljka Janjatović, Sindikalni pokret u Hrvatskoj u razdoblju 1933–1936. s obzirom na politiku KPJ, Časopis za suvremenu povijest, 1–2, Zagreb 1969,

dr Bosiljka Janjatović, Borba za sindikalno jedinstvo, Titova misao i delo, Beograd 1982,

dr Bosiljka Janjatović, Josip Broz Tito i sindikalni pokret u Hrvatskoj u međuratnom razdoblju, Tito, radnička klasa i sindikati, Beograd 1979,

dr Ivan Jelić, Komunistička partija Hrvatske 1937–1941, Zagreb 1972,

dr Danilo Kecić, Klasne borbe u Vojvodini 1918–1941, Novi Sad 1969,

dr Danilo Kecić, Borba za realizaciju Titove strateško-taktičke koncepcije u sindikalnom pokretu Vojvodine do 1941. godine, Tito, radnička klasa i sindikati, Beograd 1979,

Jovanka Kecman, Žene Jugoslavije u radničkom pokretu i ženskim organizacijama, Beograd 1978,

dr Dušan Lukač, Radnički pokret u Jugoslaviji i nacionalno pitanje 1918–1941, Beograd, ISI (i) »Export-press«, 1972,

Peta zemaljska konferencija KPJ, Zbornik radova, Zagreb 1972,

50 godina revolucionarnog sindikalnog pokreta u Jugoslaviji, Kratak istorijski pregled, Beograd 1969,

dr Miroljub Vasić, Revolucionarni omladinski pokret u Jugoslaviji 1929–1941, Beograd 1977,

dr Ubavka Vujošević, Tito u Beogradu 1926–1944, Beograd 1977,

dr Miroljub Vasić, Doprinos Josipa Broza Tita pretvaranju SKOJ-a u organizaciju revolucionarne akcije i predvodnika mladog pokolenja, Vojnoistorijski glasnik, br. 3, 1979,

Zorica Stipetić, Komunistički pokret i inteligencija, Zagreb 1980,

France Filipič, Poglavlja iz revolucionarnoga boja jugoslovenskih komunistov 1919–1939, knj. 2, Ljubljana 1981, i

Konstituisanje CK SKJ 1939, Ljubljana 1979.

Istoriografska analiza pomenutih (i nepomenutih) radova, koji su rezultat serioznih istraživanja i predstavljaju vredne priloge jugoslovenskoj istoriografiji, pokazuje da u godinama uoči napada fašističkih država na Jugoslaviju, KPJ pod Titovim rukovodstvom izrasta u revolucionarni subjekat jugoslovenskog društva, ali isto tako svedoči da još uvek nije dovoljno izučena i pokazana Titova uloga i doprinos u naporima za rešavanje tzv. kriznog položaja KPJ u Kominterni i borbi za njenu postepenu političku i finansijsku emancipaciju od Moskve, za likvidaciju frakcijskih sukoba u rukovodstvu KPJ i u sremskomitrovačkoj robijašnici, u prevazilaženju tzv. sukoba na književnoj levcici, što predstavlja kompleksno i značajno pitanje za istoriju KPJ, zatim u koncipiranju, razradi i realizaciji programskih načela i strategijske

orijentacije KPJ u vezi sa nacionalnim pitanjem, stvaranjem Narodnog fronta, borbom za jedinstvo sindikalnog pokreta, odbranom zemlje, borbom protiv fašizma, ocenom karaktera drugoga svetskog rata i sl. — bez čega je nemoguće dati argumentovanu i celovitu naučnu ocenu istorijske uloge i dela Josipa Broza Tita i njegovog doprinosa u izrastanju jugoslovenskog komunističkog pokreta u politički, istorijski subjekat Kraljevine Jugoslavije, koji će ubrzo, pod njegovim vođstvom, preuzeti istorijsku odgovornost za sudbinu njenih naroda i narodnosti.

I da zaključim:

Iako je o Titovoj ličnosti, idejama i istorijskom doprinosu napisan velik broj radova smatram da još nije dovoljno naučno obrađena i pokazana njegova intelektualna, revolucionarna i politička ličnost i stvaralaštvo. Tito je nesumnjivo jedna od najistaknutijih istorijskih ličnosti savremene epohe, čovek koji je ponikao i razvijao se na našem, jugoslovenskom tlu, u okviru njegovog, našeg komunističkog pokreta i mišlju i delom dao značajan doprinos progresivnim promenama suvremenog sveta i njegovoj borbi za mir i socijalizam.

Titova je zasluga što je misleći u duhu Marksa umeo da u konkretnoj istorijskoj situaciji, jugoslovenskoj i svetskoj, angažuje široke narodne mase u revolucionarnu borbu, u akciju za menjanje društva i sveta oko sebe.

Taj doprinos treba i dalje, još intenzivnije nego do sada, naučno istraživati i učiniti još poznatijim i dostupnijim javnosti — domaćoj i svetskoj. To je naš dug i obaveza.